

Greining mannabeina úr kirkjugarðinum í Keldudal, Hegranesi framvinduskýrsla

Guðný Zoëga

september 2004

2005/33

Efnisyfirlit

Keldudalur í Hegranesi	3
Rannsókn 2002	4
Rannsókn 2003	5
Kirkjugarður	5
Kumlateigur.....	6
Kirkjugarður	7
Skáli.....	7
Rannsókn á beinum úr kirkjugarðinum	8
Úrvinnsla og greining beina úr kirkjugarðinum í Keldudal, Hegranesi. 9	
Inngangur	9
Meginmarkmið rannsóknarinnar.....	9
Kolefnis- og ísótópagreiningar	9
Sýnataka og úrvinnsla	9
Beinagreining- aðferðarfræði	11
Almenn beinagreining	11
Aldur	11
Kyngreining	12
Hæð einstaklings	12
Fornmeinafræðileg greining	13
Varðveisla	14
Niðurstöður beinagreininga	14
Lífaldursgreining	15
Kyngreining	15
Fornmeinafræði.....	16
Varðveisla	16
Lýðfræði/demography	16
Grafsiðir	17
Niðurstöður.....	17
Úrvinnsla framundan	18
Fylgiskjöl.....	18

Keldudalur í Hegranesi

Þann 22. ágúst 2002 tilkynnti bóndi í Keldudal um mannabein sem komið höfðu í ljós þegar verið var að grafa grunn að nýju ferðapjónustuhúsi á bæjarstæðinu. Frekari framkvæmdum var frestað. Grunnurinn hafði verið tekinn að vestan inn í bæjarhól í Keldudal, í aflíðandi brekku og var dýptin mest um þrír metrar. Búið var að taka fyrir húsgrunninum að mestu og grafa niður í náttúruleg óhreyfð lög. Vart varð við beinin þar í botninum og mótaði svolítið fyrir niðurgreftri þar. Þrjár höfuðkúpur og mörg önnur bein höfðu komið upp. Allt var þetta hreyft og fært úr stað og búið að safna beinunum saman í kassa. Moldarhrúgan úr uppgreftrinum var könnuð nánar og fundust þar fleiri bein og önnur höfuðkúpa.

Kirkjugarðurinn í Keldudal við neyðaruppgroftinn haustið 2002.

Engar ritaðar heimildir eru um kirkju eða kirkjugarð í Keldudal. Það mátti því reikna með að hér væri um fornan garð að ræða eða jafnvel kumlateig, en gripir höfðu hins vegar ekki fundist við gröftinn. Ákveðið var að rannsaka staðinn nánar.

Rannsókn 2002

Við frumrannsókn varð ljóst að þarna væri um fornan grafreit að ræða. Við gröftinn hafði myndast mikið snið inn í bæjarhólinn og var byrjað á því að hreinsa og kanna syðra sniðið. Í sniðinu mátti sjá hvar tekin hafði verið gröf og lá hún í austur-vestur. Einnig mótaði fyrir gröfinni í plani, út frá sniðinu. Virtist um tvær grafir vera að ræða og voru viðarleifar við þær. Dýpt grafanna kom vel fram í sniðinu. Voru þær um 50 sm á dýpt og grafnar lítið eitt niður í náttúrulegt malarlag. Gjóska frá Heklu-1104 lá í slitrum á yfirborði grafarinnar. Niðurstaða eftir athugun á sniðinu varð sú að hér væri sennilega um kirkjugarð að ræða frá 11. öld.

Dagana 23. september til 2. október 2002 fóru fram frekari fornleifarannsóknir á kirkjugarðinum í Keldudal. Markmiðið var að fullkanna það svæði sem fyrir röskun yrði við fyrirhugaða nýbyggingu.

Vel varðveittar líkkistur í Keldudalsgarðinum.

Alls komu upp 33 beinagrindur við gröftinn og voru þær hreinsaðar næstu daga eftir vettvangsvinnuna og komið fyrir í geymslum á Hólum í Hjaltadal. Varðveisluskilyrði í kirkjugarðinum voru almennt mjög góð og varðveisla flestra beinagrindanna var með ágætum. Sést það best á því hve margar heillegar beinagrindur ungbarna fundust við uppgröftinn. Flest líkanna höfðu verið grafin í kistum og fundust nokkrar viðarleifar í sumum grafanna. Auk þess fannst í einni gröfinni ofinn klæðisbútur. Aðrir munir, sem fundust, voru nokkrir naglar úr líkkistunum.

Vélgrafan hafði fjarlægt mest allan jarðveg ofan af gröfunum, þannig að mjög grunnt var niður á sumar þeirra, stundum einungis um 5 sm. Meiri jarðvegur var við kirkjugarðsveggina til norðurs og suðurs og voru grafir, sérstaklega norðanmegin, allt að 60 sm að dýpt. Líklega hefur grafan einnig skemmt þær leifar sem eftir voru af kirkjubyggingu en einu leifar kirkjunnar sjálfrar voru þrjár stoðarholur og leifar af tréverki við suðvestur horn hennar.

Almennt var varðveisla beina og kista góð, sem fyrr segir, en vélgrafan hafði raskað sumum grafanna þannig að einhver beinanna hafa ruglast saman auk þess sem líklegt er að grafan hafi verið búin að fjarlægja nokkrar grafir í heild sinni. Fjöldi beina, bæði úr fullorðnum og börnum, fundust í uppmokstri úr garðinum.

Rannsókn 2003

Fyrstu ritheimildir sem nefna Keldudal eru frá 13. öld en þá var jörðin í eigu Reynisstaðarklausturs. Heimildir geta ekki um kirkju eða kirkjugarð og engar þekktar sögu-sagnir eru til um slíkt.

Kirkjugarður

Ljóst var að lokinni neyðarrannsókninni haustið 2002 að einungis

Kirkjugarðurinn í Keldudal við lok uppgrftar 2003.

hluti kirkjugarðsins hafði verið kannaður. Þar sem áætlað var að framkvæmdum við lóðina umhverfis sumarhúsið yrði fram haldið sumarið 2003 var afráðið að ljúka við að rannsaka það sem eftir var af kirkjugarðinum. Sótt var um styrk til verksins og fékkst ein milljón króna frá menntamálaráðuneytinu. Verkið var unnið fyrir Fornleifavernd ríkisins af sérfræðingum frá Byggðasafni Skagfirðinga og Hólarannsókninni. Tilgangur rannsóknarinnar var í meginatriðum að bjarga því sem eftir kynni að vera af minjum á því

svæði sem kirkjugarðurinn tók til og var í mestri hættu vegna framkvæmda.. Mikilvægar spurningar, sem vonast var til að hægt yrði að svara, voru nákvæmari aldursgreining á garðinum, nánari upplýsingar um fjölda og aldurssamsetningu hinna greftruðu, og hvort og hversu heillegar leifar kirkju og/eða smiðju væri að finna í garðinum. Keldudalur átti þó eftir að koma frekar á óvart.

Kumlateigur

Þremur vikum áður en uppgröftur á Kirkjugarðinum skyldi hefjast sumarið 2003 tilkynntu bændur í Keldudal aftur um mannabeinafund. Beinin komu upp við jarðvinnslu í túninu um 500 metrum norðan við nýfundinn kirkjugarð. Fundist hafði höfuðkúpa konu auk annarra, nokkuð illa farinna, mannabeina. Við nánari athugun á svæðinu kom í ljós að þarna var um að ræða a.m.k. þrjú ef ekki fjögur kuml úr heiðnum sið.

Mannabein í kumlunum voru öll mjög úr stað færð og í tveimur þeirra fundust einungis örfá bein. Einnig voru þar bein úr hundum og hestum

Kuml 4 í kumlateigi.

Beinprjónn úr kumli 4.

auk perla og beinprjóns í víkingaaldarstíl. Ekki er að sjá að greftrun hafi farið fram á sama stað í heiðni og kristni en vera kann að skortur á mannabeinum í kumlunum bendi til að beinin hafi verið flutt úr kumlateignum í hinn kristna grafreit, sem vikið verður að hér á eftir. Kolefnisgreiningar (C-14) á beinum úr kirkjugarðinum kunna að gefa til kynna hvort um beinaflutning sé að ræða.

Kirkjugarður

Fljótlega komu þó í ljós mjög greinilegar leifar hringlaga kirkjugarðsveggjar, mun heillegri og afmarkaðri en rannsakendur höfðu þorað að vona. Þannig var hægt að afmarka nákvæmlega það svæði sem tilheyrði kirkjugarðinum og má ætla að grafir finnist ekki utan hans. Hann hefur verið hlaðinn úr strengjatorfi neðst en einföld grjótröð afmarkað ytri brún hans neðantil. Gjóskulagagreining gefur til kynna að garðurinn hafi fyrst verið hlaðinn á 11. öld en endurbættur snemma á þeirri tólftu. Mjög greinilegt gjóskulag frá 1300 þekur allt svæðið. Undir því er nokkurra sentímetra lag af jarðvegi sem bendir til að garðurinn hafi verið farinn úr notkun nokkru fyrir þann tíma. Sumarið 2003 voru alls grafnar upp 19 grafir bæði fullorðinna og barna. Varðveisla beina og viðarleifa var mjög góð.

Skáli

Skálabygging vestast í kirkjugarði. Fyrir miðri mynd er eldstæði.

Einhverjar athyglisverðustu niðurstöður rannsóknarinnar árið 2003 var óvæntur fundur skálabyggingar vestast í kirkjugarðinum. Svo virðist sem byggingin hafi verið fallin áður en gerður var kirkjugarður á staðnum eða að húsinu hefur verið rutt um í þeim tilgangi að setja þar niður garð. Fyrri skýringin virðist líklegri. Ofan á gólflaginu var rótað torflag úr þekju sem í voru nokkrar viðarleifar. Þegar þekjan var fallin hefur myndast nokkur dæld og ofan torflagsins úr þekjunni var samfelld um 30 sm þykkt lag rauðs mýrartorfs sem greinilega hefur verið notað til að slétta svæðið þegar kirkjugarðurinn var tekinn í notkun. Í

skálanum fundust tvö eldstæði, í öðru þeirra var mikið af brenndum beinaleifum.

Rannsókn á beinum úr kirkjugarðinum

Þar sem varðveisla beina og kista er góð í garðinum býður hann upp á ýmsar rannsóknir og úrvinnslu sem sjaldan eru mögulegar. Fáir kirkjugarðar frá elstu tíð kristni hafa verið grafnir í heild sinni, má þó nefna kirkjugarðinn á Þórarinsstöðum í Seyðisfirði en þar var varðveisla beina mjög léleg. Nú fer einnig fram uppgröftur á Hrísbú í Mosfellsdal sem er frá sama tímabili og Keldudalsgarðurinn og kann hann að gefa mikilvægan samanburð. Fáar stórar beinarannsóknir hafa farið fram hér á landi. Helsta orsök þess er hversu fáar heillegar

beinagrindur eru til í beinasöfnum. Fáir kirkjugarðar hafa verið grafnir sérstaklega í

rannsóknarskyni, flestar beinagrindanna hafa fundist vegna uppblásturs eða jarðrasks og varðveisla þeirra því oft í lakara lagi. Nokkurn fjölda heillegra beinagrinda þarf til að rannsóknir geti gefið marktækar hugmyndir um lýðheilsu til forna. Auk þess gefa tilviljanakenndir og oft takmarkaðir beinafundir ekki heildstæða mynd af greftrunarsíðum, lýðfræði og heilsufari fornanna.

Vel varðveitt beinagrind af ungbarni.

Úrvinnsla og greining beina úr kirkjugarðinum í Keldudal, Hegranesi

Inngangur

Í desember 2003 hlaut Byggðasafn Skagfirðinga styrk úr Kristnihátíðarsjóði til beinafræðilegrar greiningar á mannabeinum sem upp komu við neyðarrannsókn á kirkjugarðinum í Keldudal, Hegranesi.

Meginmarkmið rannsóknarinnar

Meginmarkmið rannsókna var að gera almenna greiningu á mannabeinum úr kirkjugarðinum en auk þess var ætlunin að gera C-14 aldursgreiningar til að ákvarða aldur garðsins og ísótópagreiningar á beinum þar sem mælt er magn kolefnanna C12 og C13 til að ákvarða hlut sjávarfangs í fæðu fornanna.

Kolefnis- og ísótópagreiningar

Sýni verða einnig tekin til að gera svokallaða ísótópagreiningu þar sem mælt er magn kolefnis ísótópa 13C og 12C. Mismunandi magn þessara kolefna í beinum manna gefur hugmyndir um fæðuval þar sem magn þessara efna breytist eftir því hvort sjávarfang eða afurðir landdýra hafa verið uppistaða í fæðuvali. Þetta gefur mikilvægar upplýsingar um landnotkun og umhverfisnýtingu manna á tímum frumkristni. Í tengslum við AMS aldursgreiningarnar er hægt að sjá hvort breyting hafi orðið á fæðuvali á þeim tíma sem grafið var í garðinum auk þess sem niðurstöðurnar eru mikilvægt samanburðarefni í tengslum við aðrar rannsóknir.

Sýnataka og úrvinnsla

Í nokkurn tíma hafa vísindamenn frá Danmörku, Íslandi, Færeyjum og Grænlandi unnið að stóru verkefni, The Greenland Isotope project, sem miðar að því að mæla C12 og C13 ísótópa í beinum manna og dýra frá norðlægum slóðum. Greiningarstofan sem unnið hefur að þessu verkefni er AMS 14C Dating Laboratory við Árósháskóla í samstarfi við Raunvísindastofnun Háskóla Íslands. Samstarf náðist við greiningarstofuna í Árósum um að hún tæki að sér sýnatöku og greiningar beina úr beinasafninu frá Keldudal. Greiningar

C12 og C13 ísótópa í beinum frá Keldudal eru mikilvægt samanburðarefni við aðrar ísótópamælingar frá Íslandi og nágrannalöndunum auk þess að vera góð heimild um aldur og næringarástand þeirra einstaklinga sem grafnir voru í garðinum.

Beinasafnið sem kom upp úr kirkjugarðinum í Keldudal við uppgröft 2002 og 2003 er nú í geymslum Byggðasafns Skagfirðinga á Sauðárkróki. Fengið var leyfi Þjóðminjasafns Íslands og Fornleifaverndar ríkisins til að taka sýni úr beinunum til aldurs- og ísótópagreininganna.

Jan Heinemeier tekur beinasýni.

Í Maí 2004 kom Dr. Jan Heinemeier sérfræðingur AMIS greiningarstofunnar í Arosun auk Árnýjar Sveinbjörnsdóttur frá Raunvísindastofnun Háskólans til Sauðárkróks til að taka sýni úr beinasafninu.

Sýnatakan tók tvo daga og voru alls tekin 18 sýni úr mannabeinum úr kirkjugarðinum, þrjú sýni voru tekin úr beinum úr kumlateignum sem grafinn var upp 2003, eitt sýni úr dýrabeinum auk tveggja sýna úr klæðisbútum. Nauðsynlegt er að taka sýni úr dýrabeinum

eða öðrum lífrænum leifum til samanburðar við mannabeinin þar sem að magn C-13 getur haft áhrif á aldursgreiningu mannabeinanna. Sjávarfang er auðugt af C-13 og getur neysla á afurðum úr sjávarfangi haft áhrif á aldursgreiningu mannabeina. Því er mikilvægt að ákvarða eiginlegt magn C-13 til að hægt sé að meta raunaldur beinanna með nokkurri nákvæmni.

Árný við sýnatöku.

Sýnataka fór þannig fram að valin voru bein úr einstaklingum úr garðinum öllum til að greina hversu lengi garðurinn hefur verið í notkun og hvenær fyrst var grafið í hann. Sýnin eru tekin úr þéttbeini leggjabeina en þau eru þykkust og því auðveldast að fá nægilegt magn til greiningar. Tekin voru um

60-500 mg af borkjörnum til greininganna. Byrjað er á því að hreinsa burtu flögubein á

Beinasýni úr lærlegg.

smá svæði þannig að hægt sé að bora beint í þéttbein til að fá sem hreinast sýni. Síðan eru boruð lítil göt í þéttbeinið þar til tilskyldu magni beinkjarna er náð. Síðan eru sýnin mæld og þeim pakkað í viðeigandi umbúðir. Að lokinni sýnatökunni eru beinin eru mynduð og staðsetning og stærð sýnanna skráð.

Nú er lokið við að greina öll sýnin og niðurstöður þeirra greininga staðfesta niðurstöður gjóskulagagreininga sem notaðar voru til að aldursgreina garðinn. Aldur kumlanna er áætlaður fyrir miðja 10 öld og kirkjugarðurinn hefur verið í notkun allt frá kristnitöku fram á fyrri hluta 12. aldar.

Beinagreining- aðferðarfræði

Almenn beinagreining

Almenn beinagreining felst í útlitsskoðun og uppmælingu beinanna. Á þann hátt má greina ýmsa persónubundna þætti eins og aldur, hæð, kyn einstaklingsins.

Aldur

Aldursgreining ungbarna og barna er auðveldari en fullorðinna þar sem að þroski og þróun tanna í börnum er nokkuð reglubundið ferli og er læknisfræðilega vel skilgreint. Þróun tannkrónu auk missis barnatanna og vaxtar fullorðinstanna gefur nokkuð raunsanna mynd af aldri barns. Önnur einkenni beina sem nota má til aldursgreiningar barna eru

þroski eyrnabeina og lengd leggjabeina, en mjög góð beinavarðveisla er nauðsynleg til að slíkt sé gerlegt.

Aldursgreining fullorðinna er nokkuð flóknari þar sem að eðlilegt slit tanna og ýmissa beinflata er notuð til að áætla lífaldur. Slík „sliteinkenni“ eru einstaklingsbundnari en tannmissir og -taka hjá börnum. Því er nauðsynlegt að nota sem flestar aðferðir við aldursgreininguna sem krefst góðrar beinavarðveislu, sérstaklega mjaðmabeina, en þau varðveitast oft illa. Þessi útlitseinkenni beina eru metin og borin saman við niðurstöður úr þekktum samanburðarbeinasöfnum.

Við rannsóknina voru bein lífaldursgreind eftir viðmiðunum sem gefnar voru út af bandarískum beinasérfræðingum 1994. Lífaldri einstaklinganna var skipt niður í 7 flokka:

Fóstur/Fetal <fæðing.

Ungbörn/Infants: frá fæðingu – 3. ára .

Börn/Children: 3.-12. ára.

Unglingar/Adolescents: 12.-18. ára.

Ung fullorðin manneskja/Young Adult: 19-29 ára.

Fullorðin manneskja/Middle Adult: 30-44 ára.

Eldri manneskja/Mature Adult: 45+

Kyngreining

Kyngreining beina fer aðallega fram á tvo vegu, með mati á yfirborðseinkennum mjaðma og höfuðbeina auk þess sem liðfletir leggja og annarra beina eru mæld og niðurstöðurnar bornar saman við þekkt samanburðarbeinasöfn. Til kyngreiningar eru mjaðmabeinin mikilvægari og nákvæmari mælikvarði og því er góð varðveisla þeirra mikilvæg.

Hæð einstaklings

Hæð einstaklings má reikna út frá lengd leggjabeina. Lengdin er þá mæld með þar til gerðu mælitæki, niðurstöðurnar settar í jöfnu og niðurstöðurnar bornar saman við þekkt viðmiðunarsöfn.

Fornmeinafræðileg greining

Greining hverskyns sjúkdóma sem fram koma á beinum er einn þáttur beinagreiningarinnar. Hann fer fram með yfirborðsskoðun beina til að greina hverskyns útlitsbreytingar sem kunna að vera meinafræðilegar eða umhverfislegar. Meinafræðilegar breytingar á beinum eru svar beinvefs við einhverskonar áreiti og kemur fram beineyðing, beinauki eða sambland af þessu hvorutveggja. Slíkt áreiti getur verið umhverfistengt s.s. af völdum slysa, álagstengt eða sjúklegt.

Algengustu meinafræðilegu breytingar sem greinast eru gígtar- og aldurtengdar breytingar beina og liðflata og merki um tannsjúkdóma s.s. tannstein eða tannígerðir. Aðrir sjúkdómar sem kunna að koma fram á beinum eru viðvarandi hörgulsjúkdómar s.s. járn og c-vítamínskortur, smitsjúkdómar s.s. berklar og holdsveiki sem og ígerðir eða

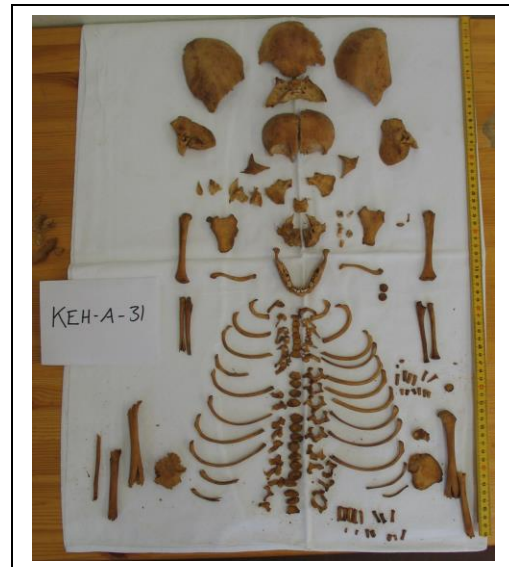
Gígtarbreytingar á hryggjaliðum.

sýkingar hverskonar. Meðfædda sjúkdóma s.s. klofinn hrygg, áverka hverskyns s.s. beinbrot og jafnvel merki um ofbeldi má greina á beinum. Stundum má greina beinauka eða beineyðingu tengda krabbameinssjúkdómum og einstöku sinnum má finna breytingar tengdar innkirtlasjúkdómum en sjaldgæft er að finna merki um slíka sjúkdóma í fornum beinasöfnum.

Einnig má í einstaka tilfelli geta sér til um dánarorsök einstaklinga út frá áverkum eða meinafræðilegum breytingum beina en oftast er það þó ógerlegt. Sjúkdómar sem greina má í beinum eru í eðli sínu krónískir þar sem að nokkurn tíma tekur fyrir beinvef að bregðast við áreiti. Reikna má með að á þeim tímum sem íbúar Keldudals lifðu hafi dánarorsök oftast verið skammvinnari sjúkdómar s.s. sýkingar hverskyns, lungnabólga eða umgangspestir. Þetta var raunin allt fram á 20. öldina þegar sýklalyf komu til sögunnar. Slíkir sjúkdómar skilja ekki eftir sig nein ummerki á beinum og greinast því ekki við beinafræðilegar rannsóknir.

Varðveisla

Sá þáttur sem mestu veldur um niðurstöður beinarannsóknar er varðveisla beinanna í jarðveginum. Varðveisla beinagrindanna er metin eftir hversu mörg bein eru til staðar auk þess sem metið er í hvaða ástandi þau eru, hvort liðfletir eru heillegir eða barkarbein flagnað. Varðveisla beina er mikilvæg þar sem slæm varðveisla getur haft áhrif á möguleika til aldurs- og kyngreiningar. Auk þess er mikilvægt að beinhlutar séu heillegir til að fornmeinafræðileg úttekt geti farið fram. Ýmsar meinafræðilegar breytingar geta farið forgörðum ef að barkarbein og liðfletir eru skemmd.

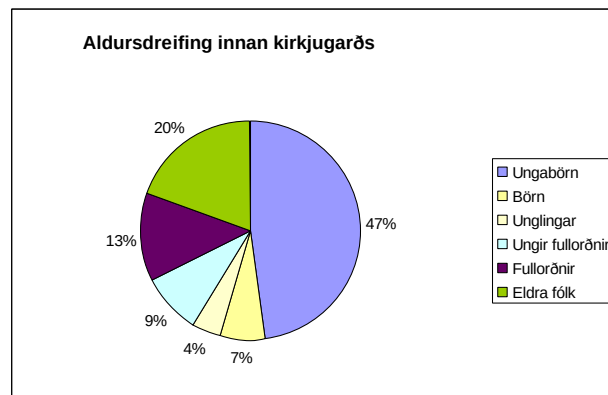
Ungbarnsbeinagrind með 1. gráðu varðveislu.

Varðveisla einstakra beinagrinda er greind niður í fimm gráður eða flokka.

1. gráða: > 90%
2. gráða: 75-90%
3. gráða: 50-75%
4. gráða: 25-50%
5. gráða: < 25%

Niðurstöður beinagreininga

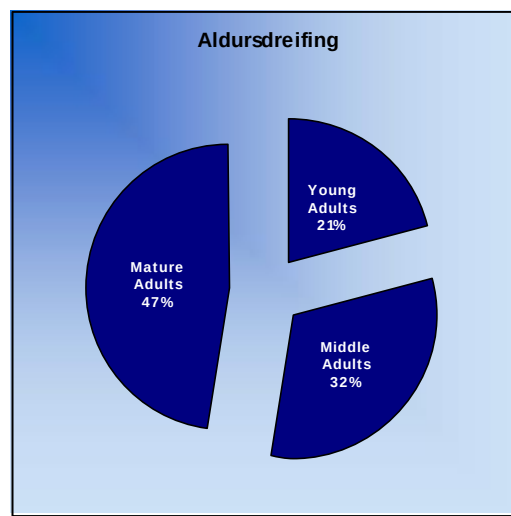
Alls hafa verið skráðar 53 beinagrindur úr 52 gröfum í kirkjugarðinum en ein grafanna innihélt bein tveggja ungbarna. Allar tilheyra grindurnar afmörkuðum gröfum en einnig er búið að skrá öll

bein úr þeim gröfum sem raskað hafði verið og eru þar af leiðandi skráð sem lausafundir. Því má áætla að heildarfjöldi þeirra sem í garðinum lágu verði nokkuð hærri en verið er að skrá öll beinin inn í þar til gerðan beinagagnagrunn Þjóðminjasafnsins og að því loknu verður hægt að geta sér til um fjölda einstaklinga með nokkurri vissu.

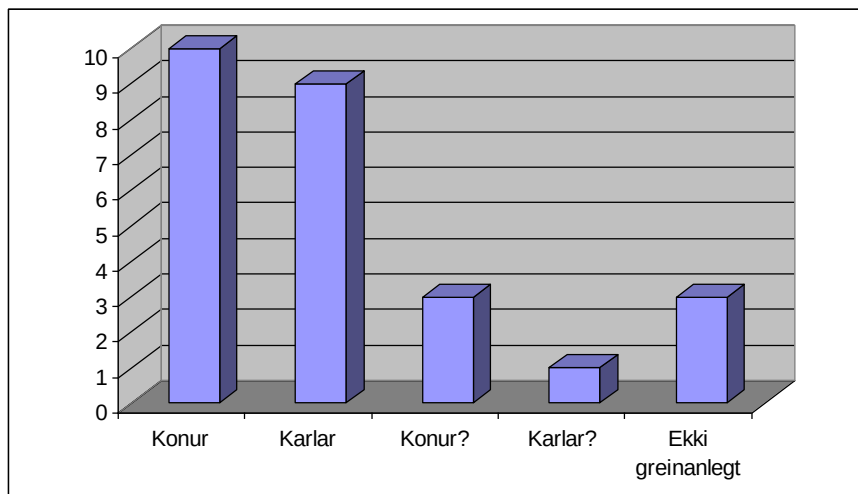
Lífaldursgreining

Vegna góðra varðveisluskilyrða var hægt að greina aldur 46 einstaklinga úr garðinum. Langflestar beinagrindurnar eru af ungbörnum eða um tæplega helmingur. Börn eru um 7%, unglingar 4% og fullorðnir einstaklingar 42%. Flest ungbarnanna eru innan við árgömul sem bendir til mikils ungbarnadauða. Hinsvegar virðist sem lífslíkur aukist eftir fyrstu þrjú árin og fá börn eða unglingar hvíla í garðinum.

Aldursdreifing fullorðinna.

Miðað við fjölda ungbarna í garðinum er meðalaldur heildarinnar ekki ýkja hár og gæfi ekki raunsanna mynd af aldursamsetningu þjóðarinnar. En séu einungis teknir þeir einstaklingar sem náðu fullorðinsaldri má áætla að meðalaldurinn sé einhversstaðar um fertugt..

Kyngreining

Alls fundust grafir 26 fullorðinna einstaklinga í garðinum. Þar af voru þrjár grafir sem bein höfðu greinilega verið fjarlægð úr en stærð grafa og þau fáu bein

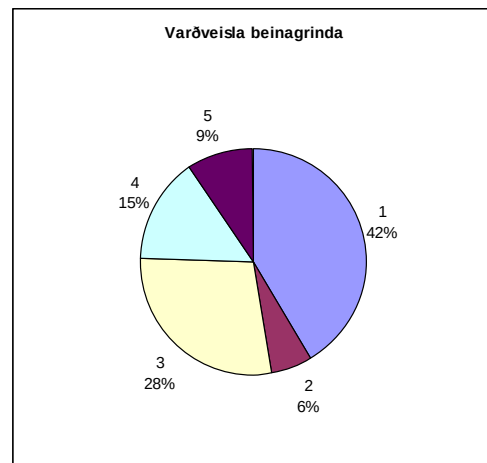
sem eftir voru bentu til að þar væri um fullorðna að ræða. Nítján beinagrindanna var hægt að kyngreina með vissu en fjórar voru of skemmdar eða illa varðveittar til að hægt væri að fullyrða með vissu um kyn. Hægt var þó að álykta að þrjár þeirra væru líklega af konum og ein af karli. Af þeim beinagrindum sem hægt var að kyngreina með vissu voru 10 af konum og 9 af körlum. Því virðist sem fjöldi karla og kvenna í kirkjugarðinum sé nálega sá sami en taka verður tillit til þess að sá hluti garðsins sem mest hafði verið skemmdur af gröfunni var norðan megin kirkju þar sem konurnar lágu. Því kann fjöldi þeirra að vera hærri en hér greinir.

Fornmeinafræði

Hafin er skráning meinafræðilegra einkenna á beingrindum úr bæði kirkjugarðinum og kumlateignum. Enn er þó eftir að gera frekari fornmeinafræðilega rannsókn á beinunum, má þar nefna röntgerngreiningu og mun úrvinnsla hennar birtast í lokaskýrslu.

Varðveisla

Almennt má segja að varðveisluskilyrði ígarðinum séu mjög góð. Beinagrindur sem hafa 1. gráðu varðveislu voru um 42% allra beinagrinda og um 76% allra beinagrinda í garðinum eru yfir 50% varðveisla sem telst með allra besta móti.

Lýðfræði/demography

Lýðfræði er tölfræðileg úttekt á þjóðfélögum eða þjóðfélagshópum, s.s. kyn- og aldurssamsetning. Varlega verður að fara í að draga yfirgripsmiklar ályktanir um lýðfræði út frá rannsókninni í Keldudal. Til að slíkt sé mögulegt er nauðsynlegt að hafa vel varðveitt samanburðarefni úr öðrum kirkjugörðum frá sama tíma. Ekki verður fullyrt um frá hversu mörgum bæjum var grafið í Keldudal en miðað við tímabilið sem grafið var og fjölda grafa er hér líklega um heimagrafreit að ræða. Einnig hafa ytri áhrif mikið að segja þar sem ekki er vitað með vissu hversu margar grafanna höfðu verið grafnar í burtu auk

Þess sem sumar grafanna voru skemmdar eða varðveisla beina í þeim slæm. Unnið verður frekar úr lýðfræðilegum upplýsingum þegar búið verður að flokka og greina öll laus bein úr kirkjugarðinum.

Grafsiðir

Kirkjugarðurinn í Keldudal er mikilvæg heimild um greiftrunarsiði og skipulagningu kirkjugarða í frumkristni. Samanburðarefni er helst að fá úr kirkjugörðum frá svipuðum tíma frá Skandinavíu. Líkt og í mörgum öðrum kirkjugörðum úr frumkristni er kirkjugarðurinn í Keldudal kynskiptur, þ.e. konur lágu norðan megin kirkju, karlar sunnan við. Athyglisvert er að flest líkin hafa verið lögð til í kistur. Áhugavert er að ungabörn eru einnig grafin í kistum en óalgengt er að bein ungbarna finnist í þetta gömlum kirkjugörðum. Kisturnar eru einfaldar að gerð, stokkslaga, gjarnan ferhyrndar en þó voru merki um kistur sem mjókkuðu til fóta. Lok og botn var í flestum kistunum og var greinilegt að ekki var bruðlað með timbrið því að að þröngt hefur verið um líkin.

Niðurstöður

Uppgreftri í kirkjugarðinum í Keldudal lauk í ágúst 2003. Úrvinnsla uppgraftargagna, bæði beinafræðilegra og annarra er nú langt komin og er ætlunin að ljúka henni fyrir árslok 2005. Niðurstöður gjóskulagagreininga og kolefnisaldursgreininga benda til að grafið hafi verið í kirkjugarðinum frá upphafi 11 aldar og fram á þá tólftu - í um 100 til 150 ár. Garðurinn virðist svipaðrar gerðar og aðrir kirkjugarðar úr frumkristni sem grafnir hafa veirð í Skandinavíu. Fimmtíu og þrjár beinagrindur hafa verið grafnar upp úr heilum gröfum en auk þess er um að ræða nokkuð magn beina úr gröfum sem raskað hefur verið við framkvæmdir á svæðinu. Alls hafa því líklega verið á milli 60 til 70 lík jarðsett í garðinum á þessu tímabili. Það bendir til að hér sé um að ræða heimagrafreit fremur en sóknarkirkju.

Þó að Keldudals sé hvergi getið í heimildum gefa hinar umfangsmiklu mannvistarleifar frá því fyrir þann tíma sem gjóskulagið féll 1104 til kynna að þar hafi verið stórbýli þegar á fyrstu öldum Íslandsbyggðar. Tilvist kumlateigs styður einnig þær niðurstöður. Hvar bæjarstæðið hefur staðið nákvæmlega þegar grafið var í kirkjugarðinum er óvíst, líklega

rétt austan garðs þar sem bæjarhóllinn er sem húsgrunnurinn var grafinn í. Það virðist því sem bæjarstæðið hafi flust til en ekki er óhugsandi að skálabyggingin sem lá undir kirkjugarðinum hafi verið hóbýli þeirra sem í kumlateignum lágu.

Nú er lokið við að frumgreina þær 53 beinagrindur sem hægt er staðsetja í afmörkuðum gröfum í kirkjugarðinum. Þar af innihéldu þrjár grafanna einungis örfá bein sem bendir til að lík hafi verið fjarlægð úr þeim. Langflestar beinagrindanna voru af ungbörnum sem gefur til kynna að ungbarnadauði hafi verið hár. Einungis þrjár grafir barna og unglunga fundust og virðist sem lífslíkur hafi verið nokkuð góðar ef börn lifðu fyrstu tvö til þrjú árin. Um helmingur þeirra sem komu á fullorðinsár máttu búast við að ná fimmtugsaldri.

Úrvinnsla framundan

Áætlað er að rannsókninni og allri úrvinnslu verði lokið á árinu 2005. Nú þegar hafa borist niðurstöður AMS greininga og áhugi er á að reyna DNA greiningu á þeim beinagrindum er henta til slíkrar sýnatöku. Vonast er til að slík greining kunni að gefa til kynna tengsl milli einstaklinga í kirkjugarðinum og etv. kirkjugarðs og kumlateigs. Niðurstöður eiga að berast nú á haustdögum eða í vetur. Eftir er að gera nánari fornmeinafræðilegar rannsóknir auk þess sem enn er eftir að flokka og greina laus bein og þau bein sem upp komu við rannsókn á kumlateigi. Eiginlegum beina- og formeinafræðilegum greiningum mun verða lokið og þær komnar í skýrsluform fyrir árslok 2004. Einnig er ætlunin að taka röntgenmyndir af þeim beinum sem kunna að sýna meinafræðilegar breytingar. Allar beinagrindurnar verða ljósmyndaðar, niðurstöður beinagreiningarinnar skráðar inn á beinagagnagrunn Þjóðminjasafnsins og beinunum er pakkað í viðeigandi umbúðir.

Fylgiskjöl

Skrá yfir beinagrindur sem skráðar hafa verið auk ljósmyndaskrár.

Skrá yfir beinasýni sem tekin hafa verið

Teikning sem sýnir jarðvegssýni sem tekin hafa verið.